

ת.ד 102 בני ברק
פקס: 03-5055919
9139191@gmail.com

זכר מואמינים

גליון שבו עי מביט 'בני אמונים'

פרשת וירא תשפ"ג שנה ט | גליון מס' 457

בני אמונים

פני תפלה בפרשה

פרתחו שערים

דבר מוסר ונשיא 'בני אמונים'

עקדת יצחק וענית אמן

בפרשת העקדה, שאותה אנו קוראים בשבוע זה, נטוע בסיס ויסוד האמונה של עם ישראל, ואשר לכן נצטוונו לקוראה בכל יום להשריש בנו אמונה זו.

מאז ומעולם התפלאו רבים על עצמת אמונתם של בני העם היהודי. אין עם בעולם שעבר משברים כה קשים; מזה אלפי שנים, בכל דור ודור עומדים עלינו רבים כל כך להשמידנו ולכלותנו ח"ו, עד עצם היום הזה. לאורך הדורות עמדה אמונתו של היהודי במבחנים רבים מספר ונותרה באיתנותה.

בתוך כל הרדיפות והצרות הנוראות, לא זזו ישראל מאז מונתם האיתנה והצרופה כמלוא נימה. אדרבה, בשעה שמנסים השונאים לאלץ את היהודי לכפר באמונתו אל-חיי, דוקא אז מתעוררת אף אצל הרחוקים ביותר הנקדה הפנימית, עד כדי מסירות נפש ממש לקדש שם שמים.

כפי שמבאר בספרים הקדושים, תכונה זו השרשה בנו בעת נסיון העקדה. מאז כלנו, צאצאי אברהם ויצחק אבד תינו, מוכנים ומזמנים באפן "טבעי" לעקד את עצמנו על קדוש שמו יתברך.

דומני שאת מסירות הנפש הזו מסמלת ענית אמן, המעוֹררת ומשרישה בנו בכל עת ובכל שעה את האמונה המח' לטת בבורא עולם. מה גם שפידוע ראשי התבות של 'אמן' הם 'אני מוסר נפשי'.

מעתה אין פלא אפוא שבמעשה העקדה מוצאים אנו פר' טים שונים הדומים לענית אמן; מעשה העקדה נעשה בש' נים: אברהם הצטווה על מעשה העקדה, ויצחק כמו 'ענה אמן' אחר דבריו וצעד אחריו באמונה תמימה לקום רצון ה'. כברכה ואמן הנאמרות בשנים, פן צעדו האב והבן - 'ויילכו שניהם יחדיו' (בראשית כב ו). אפשר כי לכה מסמי כים את פרשת העקדה לברכות השחר הנאמרות בשנים, כמנהג ישראל מקדמת דנא, שפן אמירת הברכות בצותא היא בטוי לאמונה האיתנה שרכשנו מאבותינו בכח מעשה העקדה.

ואם ירשה לי להוסיף, גם אמירת ברכות השחר בחברותא דורשת מדה מסוימת של מסירות נפש. כמו אברהם ויצ' חק, גם אנו צריכים להשכים קום לענית אמן אחר ברכות השחר ולא להרתע מחמת בושה או אי נוחות. אדם המיש' כים קום בקביעות למען ה'אמן', ואף מתגבר על אי נעימות ונגש לבקש שיענו אחריו או מציע לאחרים לברך בפניו, הרי הראה בכך בחינה של 'אני מוסר נפשי' למען האמונה - למען האמן!

ולסיום בל נשכח את הדגש המיוחד והברכה המיוחדת שנו תנו חז"ל לענית אמן 'בכל כחו', כלומר 'במסירות נפש'. אין בכך כל פליאה, שפן כאמור האמן היא סמל למסירות נפש לאמונה, ומשכך יש לענותה בכל הכח והעצמה. לא להביט לזמן ולשמאל, רק לכון לאמונה ולמסר נפש!

בקריאת "אני מוסר נפשי"
שבת שלום,

278 213 מחולקת 111

אין להזכיר שם החולה

"וירא אליו ה' באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כהם היום" (יח א)

מדוע כתבה התורה "וירא אליו ה'", מבלי להזכיר את שמו של אברהם?

באר רבי שמריה זלמן מלייפניק:

כתב רש"י (ע"פ סוטה יד א) שה' התגלה לאברהם ביום השלישי למילתו, העת שבה כאב המילה מתגבר, כדי לבקרו בחליו. על פי זאת נתן לבאר שלא התפרש כאן שמו של אברהם, לפי שאמרו שהיכנס לבקר את החולה לא יזכיר אותו בשמו (ראה ברכות לד א, ובגליוני הש"ס שם) שמו נגזר על החולה שימות, ושנוי שמו יצילו. וכפי שאמרו חכמים (ר"ה טז ב) שאחד מהדברים שקורעים גזר דינו של אדם הוא "שנוי השם" (נחלת יעקב - 'אבני שהם' [אמסטרדם תפ"ד] אות י').

להיות ראויים לראות בגאלה

"ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על נפשך אל תביט אחריה ואל תעמוד בכל הכפר ההרה המלט פן תספה" (טז ז)

רש"י מפרש שלוט הזהר שלא להביט לאחוריו בהמלטו מסודם, מפני שאין ראוי שיביט באחרים הנענשים, בשעה שהוא נצול מענש זה רק בזכות אברהם אבינו.

על פי זאת פרש רבי יהונתן איבשיץ את בקשתנו בחתימת ברכת העבודה - "ותחזינה עינינו בשוקב לציון ברחמים"; מבקשים אנו שלא נזפה לנאלה מכח זכות אבות, אלא נהיה ראויים לה בזכות עצמנו - בכח אמונתנו בה' וצפיותינו לישועה חרף סבלות הגלות, שרק כך נהיה רשאים לחזות בה בעינינו ("ערות דבש" ח"א דרוש א).

ושים חלקנו

עם הצדיקים האמתיים

"ותאמר שרה צחק עשה לי אלקים כל השמע יצחק לי" (כא ו)

רש"י הביא מדרש חכמים (בר"ג נג ח) שפאשר ילדה שרה את יצחק שמחו כלם, שפן "הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתפאו בו ביום, הרבה תפלות נענו עמה".

המצאות הנגלית לעינינו מוכיחה שלא כלם זוכים להושע יחד עם תשועת הצדיק, ויש לברר מהם התנאים שבאמצעותם נתון לזכות לכה.

פרש רבי שלמה קלוגר:

שלוש דרגות הן במדת הבטחון: העליונה שבהן היא דרגת הצדיק הבוטח בבוראו בטחון אמת ואינו סומך כלל על ההשתדלות הטבעית. הפחותה שבהן היא דרגת הרשע שאינו בוטח בבוראו כלל ושם כל יתבו בהשתדלות הטבעית. בתוך נמצאים בעלי הדרגה האמצעית, אלו שעושים כל השתדלות טבעית להשיג את מבקשם, ורק לאחר שהשתדלותם לא הועילה, הם משליכים את בטחונם על בוראם. נמצא שבעוד בטחונם של הצדיק הוא 'בטחון אמת', בטחונם של אלו אינו בטחון אמת, שפן בכל עת שימצאו השתדלות נוספת שטרם עשו, לא יהסו מלעשותה...

בשעה שגפתיים שערי שמים להושיע את הצדיק בעל הבטחון האמת, אזי נושעים עמו הבינוניים, הגם שבטחונם אינו משלם ואמת, אך הרשעים שאינם בוטחים בה' כלל, אינם נושעים בישועת הצדיק.

על כך מבקשים אנו בברכת 'על הצדיקים': 'ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת - ושים חלקנו עמך ולא גבוש כי בך בטחנו'; בשעה שתושיע את הצדיקים "הבוטחים בשמך באמת", אגא "שים חלקנו עמך", כי על כל פנים "בך בטחנו" (יריעות שלמה' ברפת על הצדיקים)

אברהם נטע עץ להרבות ברכות

"ויטע אשל בכאר שבע ויקרא שם בשם ה' א-ל-עולם" (כא ל)

דרש רבי אשר אנשיל יונגרייז, רבה של דיאנדיאש שבהונגריה:

בששת ימי המעשה יכול אדם להגיע בנקל למגן מאה ברכות, ואולם בשבת שחסרות לו עשרים ברכות (ראה ב'ית יוסף' או"ח טו) אמרו חכמים (מנחות מג ב) שבידו להשלימן באמצעות אמירת ברכות על אכילת פרות ומיני מגדים.

ויש לומר כי לכה נטע אברהם 'אשל', כדי ש'ויקרא שם בשם ה' א-ל-עולם' - שבאמצעות הברכה על פרותיו ישלימו את הברכות שחסרות בשבת. ורמז לדבר מכך שהמלה "שבע" היא ראשי תבות: "עשרים ברכות שבת" (זכור ושמור).

מתפלה בצבור אין מפסידים!

נחת בלונדון. משדה התעופה מהר לביתו של ידו, הגאון הצעיר רבי אליהו אליעזר דסלר, מי שלימים נודע כמכתב מאלהו. הרב דסלר התארח בעבר במשך זמן ממשך בביתו של הרב הרמן, וחש כלפי הרב הרמן הכרת הטוב גדולה. עתה כשהוא התבקש מפיו לסייע בידו ולהשיג בעבורו מנגן, הוא נענה בשמחה.

השעה כבר היתה מאוחרת מאד, אולם הרב דסלר לא התאש. הוא התלבש ויצא מביתו, והחל דופק בדלתות שכניו לרחוב. לאחר שכתת רגליו מדלת לדלת הצליח לבסוף לאסוף מנגן, ורק אז הרשה רבי יעקב יוסף לעצמו לנשם לרוחה.

"זו היתה הכנסת אורחים אמיתית!", הודה רבי יעקב יוסף למארחו טרם עלותו על יצונו, בחם ובהתרגשות, משל הציל את חיינו.

באגרת ששלח הרב דסלר לאביו, הוא מספר בהתפעלות על דקדוקו של רבי יעקב יוסף להתפלל במנגן גם בהיותו בדרך, ומתאר שלא רק שלא הפסיד מאומה מטיסה יקרה זו, אלא אף הרויח מחמתה!

שתי עבדות התבררו לרבי יעקב יוסף בבואו ללונדון.

הראשונה: אלו היה נוסע ברכבת היה מגיע ללונדון באחור של שעות רבות, וכך היה מפסיד הזדמנות עסקית נדירה שהמתנה לו בלונדון דוקא באותה שעה שהגיע.

השנייה: באותם ימים האפשרות להכנס ללונדון היתה מתנית בהחזקת 'ויזת כניסה' בתקף, והתברר כי אשור הכניסה ללונדון שהיה ברשותו לא היה בתקף. גם המעבר במטוס היה כרוך באותה פרוצדורה. אלא שלמרבה הפלא, המראה הבלתי שגרת של יהודי נשוא פנים הנוסע במטוס, דבר שכאמור באותם ימים היה ענין להרפתקנים, תפס את תשומת לבו של פקיד ההגירה בשדה התעופה. הוא התעניין בפליאה לפשר הענין, וההסבר שנתן לו הדהים והפעים אותו, עד כדי כך שהוא הסכים להכניס את הרב ללא ויזה.

אלו היה נוסע ברכבת, היו מעכבים אותו עד להנפקת ויזה מיוחדת. מלבד העכוב, הוצאת הויזה היתה עולה לו בדייק כסכום התוספות שהיה עליו להוסיף על מחיר הטיסה במטוס.

רבי יעקב יוסף היה מוכן להפסיד הכל בעבור הקפדתו להתפלל במנגן, אך בפעל משמים שמרו צעדיו ולא רק שלא הפסיד, אלא אף הוא עוד הרויח. הוא מנע עכובים והוצאות, ואף הזדמנה לו משום כך הזדמנות עסקית מיוחדת.

ומגיע לאירופה, נכנס לביתו כשהוא שמח ומאשר. "אח, אין דבר העומד בפני הרצון", הכריז בספוק לבני ביתו, וכדי שלא יהיה מי שיחשב ששמחתו נובעת מהצלחתו במסחרו, המשיך וספר מיד בפנים זורחות: "במשך ימים ארכים הטלטלתי בדרךכים, ורק פעמים הפסדתי תפלה במנגן!"

בל יחשב הקורא כי הדבר עלה לו בקלות. כלל וכלל לא! לפני כל נסיעה ישוב הוא בחדר עבודתו כשמת מסלול המסע על שלחנו והשקיע זמן רב בתכנון מסלול נסיעתו, כך שלא יאלץ למצא עצמו מתפלל בלא מנגן. גם בעודו בדרך היה נתון במתח ובדריכות לבל יארע האסון הגדול שממנו חשש - שחלילה ימצא עצמו מתפלל ביחידות.

במסעו הלוך לאירופה, גרם רבי יעקב יוסף למהפכה של ממש באגנית הנוסעים שבה נסע. הוא דאג שיהיה מנגן שלוש פעמים ביום, עד שהכל כנוהו 'מיסטר מנגן'. בשעת בקר מקדמת היה עובר בין התאים שבהם שכנו הנוסעים היהודים, נוקש על דלתותיהם ומודא שיתאספו לתפלת שחרית במנגן.

ואולם במהלך חזרתו לארצות הברית, התעוררה לפתע בעיה חמורה. לרגל מסחרו הצרף לשהות במשך זמן מה בעירת המסחר הגרמנית הנודעת 'לייפציג'. ר' יעקב יוסף בקש לעלות על רכבת שתקרב אותו למחוז חפצו - ללונדון הבירה - שאליה מכרח היה להגיע בערב שלמחרת. אלא שבחשוב מהיר הבין כי הנסיעה ברכבת זו תעלה לו במחיר עצום של הפסד תפלת ערבית במנגן.

אף כי הנסיעה ללונדון היתה חשובה לו מאד, כלל לא עלתה על דעתו האפשרות לשלם תמורתה בהפסד תפלה במנגן. הוא בחר על אודות האפשרות העומדות בפניו, וכאשר אי מי ממקריו ספר לו, ספק ברצינות ספק בנימה מבדחת, כי יש אפשרות נוספת לנסיעה, בחר בה ללא הסוס.

האפשרות הנוספת היתה נסיעה במטוס. היה זה בשנת תרצ"א. באותם ימים של ראשית התפתחות התעופה האזרחית, רק הרפתקנים משבעים הרשו לעצמם לשים נפשם בכפם ולטוס. מלבד הסכון שהיה כרוך בכך, היתה הנסיעה במטוס כרוכה בתשלום גבוה. רבי יעקב יוסף לא היה הרפתקן וגם לא משפע בממון, אך בעיניו היה זה מצב של 'חסר ברה'. לא עלה על דעתו כלל להחמיץ תפלה במנגן.

הוא עלה על מטוס, ובשעת ערב מאוחרת

גם כחלף עשרות רבות של שנים מפטירתו, דמותו הפלאית של רבי יעקב יוסף הרמן, מבוגי היהדות החרדית באמריקה, עודנה משמשת סמל בעבור רבים. מסירותו הבלתי נתפסת והסקמתו לותר על כל היקר לו בעבור קיום כל דבר שבקדשה, עמדו במבחן לא מעט פעמים, ובהצלחה יתרה.

בספר תולדותיו שהוציאה בתו, 'הכל לאדון הכל', מובאים ספורים רבים על אודותיו, אשר בכלם שזורה כחוט השני מסירות נפשו

השעה כבר היתה מאוחרת מאד, אולם הרב דסלר לא התאש. הוא התלבש ויצא מביתו, והחל דופק בדלתות שכניו לרחוב. לאחר שכתת רגליו מדלת לדלת הצליח לבסוף לאסוף מנגן, ורק אז הרשה רבי יעקב יוסף לעצמו לנשם לרוחה.

מטוס נוסעים בראשית שנות התעופה

העילאית למען קיום כל תג ותג מהתורה והמצוות. פרק מיוחד בספר זה (מעמוד 145 ואילך) הקדש לעבודת תפלתו הנושגבה ולמסירות נפשו להלכותיה.

רבי יעקב יוסף הקפיד בכל מאווד להתפלל במנגן, ולא היה זה דבר של מה בכך. שכן בחלק נכבד משנות חיי עסק במסחר בענף הפרוות ולצדך מסחרו היה עליו לנסע מרחקים גדולים ברכבות ובאניות, עבדה שהיתה אמורה לגרם לו להתפלל תפלות רבות ביחידות. עם כל זאת, נתן היה למנות על אצבעות יד אחת את הפעמים שבהן נאלץ להתפלל ביחידות.

כך, באחת השנים, כאשר שב ממסע ארך

ברכות שאינן נענות באמן

ההלל בראש חודש, אף הנוהג פדעת הפוסקים שלא לברכה, יכול לענות אמן אחר ברכתו של הנוהג פדעת הפוסקים שיש לברכה.

מקורות ובאורים:

כך כתב בעל המשנה ברורה (באור הלכה רטו ד): "אם אָחד נוהג [לברך ברכה כל שהיא] כאיזה דעה, ואותה דעה לא הדחה לגמרי מן הפוסקים, אף שמון הדיו אין מחייב לענות עליה אמן, דספק אמן לקולא, מכל מקום אין אסור אם עונה עליה". אף המנחת שלמה (ח"ב סי' ג אות א) כתב שיש לכן עדות המזרח לענות אמן על ברכת ההלל בראש חודש, על אף שמנהגו שלא לברכה (ראה שו"ע או"ח תכב ב), וכמו כן בתשובות 'אור לציון' (ח"ג פרק ג תשובה ב) ובשו"ת 'בית גאון' (ח"א או"ח א), וכן הורה הגר"י צדקה (הספמת הגר"ח סופר לספר 'בני חביבים').

בשו"ת 'חנה דעת' (ח"ד סי' לא) חולק בדיון זה וסובר שכל ברכה השנויה במחלוקת הפוסקים, הנוהג שלא לברכה, לא יענה אחריה אמן בפיו, אלא ירהר בה בלבו (ראה פ"ח חיים" או"ח כה מ). ואולם הגר"ח סופר (שם) השיג על דבריו והביא ראיה שאף הנוהג שלא לברך ברכה כל שהיא, יש לו לענות אמן אחר המברכה, מדברי בעל 'סדר היום' (סדר ברכות השחר) שכתב שאף שיש לחוש לדעת הסוברים שאין לברך ברכת 'הנותן ליעף פח' (ראה שו"ע או"ח מו ו), מכל מקום יש לענות אמן אחר המברכה.

עניית אמן אחר ברכת ספק

המברך ברכה שספק אם מחייב בה אם לאו, כיון שמדיו 'ספק ברכות להקל' אסור לו לברכה, אין לענות אחרי אמן.

מקורות ובאורים:

כך כתב בתשובות הרמב"ם (מהד' בלאו סי' ככד): "וכל מי שעונה אמן על ברכה לבטלה או ברכות שיש ספק בחיובן ומתירן ללא שקול הדעת, הרי הוא עתיד לתן את הדיו". וראה ב'אבני ישפה' (ח"ו סי' מב ענף ג).

עניית אמן אחר ברכה ללא נטילה

האוכל פת בלא נטילת ידים, יש הסוברים שיש לענות אמן על ברכת 'המוציא' שמברך, ואולם יש מי שהסתפק בכך.

מקורות ובאורים:

ב'מנחת פתים' (או"ח קצו) כתב שאכילת פת ללא נטילת ידים אינה מגדרת פאכילת אסור, לפי שאין גוף המאכל אסור, אלא שגאסרה אכילת פת ללא נטילת ידים, ולכך יש לברך על אכילה זו. והביא ראיה לדבריו מ'פסק המגן אברהם' (קעב ב) שאף מי שלא ברך ברכה ראשונה על אכילתו, חייב בברכה אחרונה. הרי שאף שהאוכל בלי ברכה עבר אסור בעצם האכילה, שהלא אמרו חכמים (ברכות לה א): "כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה - מעל", כיון שאין גוף המאכל אסור, אין אכילתו נחשבת פאכילת אסור. ואולם בשו"ת 'לב ים' (סי' ב) דחה סברה זו ודעתו אף שאין גוף המאכל אסור, מאחר שהאוכל פת ללא נטילה עובר אסור, מקרי 'אכילת אסור' שאין לברך עליה, ואם ברך אין לענות אמן אחרי. לדבריו נדון זה דומה לכך שאין מברכים על מאכל גזול, אף שאין אסור בגוף המאכל (ראה 'מגן אברהם' ריש סי' קצו).

עוד כתבו האחרונים שיכול אדם לברך על אכילת פת ללא נטילה ואף יש לענות אמן אחרי, לפי שעל אכילת פת פחות משעור 'פזית' פטור מנטילת ידים (ראה שו"ע או"ח קנח ג), ואם כן יש לומר שבברכתו חלה על 'פחות מ'פזית' שאוכל מיד אחר הברכה, שאין אסור לאוכלו ללא נטילה ('מנחת פתים' ו'לב ים' שם). ואולם בספר 'הליכות שלמה' (פ"ב הערה 85) הובא שהגר"ש"ז אויערבך הסתפק בדיון זה, וכתב שיש לדחות אף סברה זו, שמאחר שיש בדעת האוכל להרבות באכילתו יתר על פזית, מחייב הוא מלכתחלה בנטילת ידים. ואם כן כל אכילתו נחשבת באסור, ויש לומר שאין הוא 'מברך' אלא 'מנאץ', ולכך אין לענות אמן על ברכתו.

עניית אמן אחר ברכה השנויה במחלוקת

ברכה שנחלקו הפוסקים אם יש לברכה, כגון ברכת

כבוד נשיא בני אמונים,

הרב יעקב דב מרמורשטיין שליט"א,

כתושב הישוב התורני רכסים, מרגש אותי לראות מדי בקר אברכים רבים הפותחים את יומם בעניית אמן אחר ברכות השחר של זולתם.

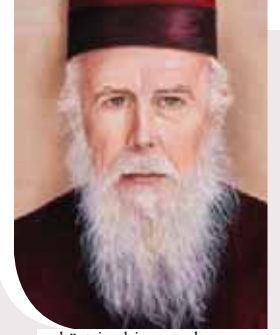
עניית אמן על כל ברכה חשובה מאד, ויעיד על כך החומר הנפלא שאתם מרבים להביא בעלונכם הנכבד. ואולם לעניית אמן אחר ברכות השחר יש חשיבות מיוחדת, לפי שהיא נאמרת בפתיחת היום, והוא הכנה נפלאה לפתיחת הלב לתפלה.

חשבתי על רמז נפלא לענין זה. הנביא אומר (עמוס ד יב): "הכון לקראת אלוקי ישראל". המלה "הכון" בכתיב מלא היא בגימטריה תשעים ואחת בגימטריה של אמן. ללפודך כי בעניית אמן מכין האדם את עצמו לתפלה פראוי.

תחזקנה ידיכם להמשיך ולפעל ביתר שאת ועז להרים את קרן עניית אמן בקרב ישראל.

בהוקרה ובהערכה,

ש.פ. - רכסים.

רבי רפאל ברוך טולידנו זצ"ל

רבי רפאל ברוך טולידנו זצ"ל י"ח בחשוון תשל"א

רבי רפאל ברוך טולידנו נולד במקנאס שבמרוקו לאביו רבי יעקב. משפחת טולידנו שמקורה בטולדו שבספרד הייתה משפחה רמת יחס שזכתה להעמדת דורות רבים של רבנים שפנהו בכל רחבי מרוקו.

בשנת תרפ"ב כשהתמנה אביו לראב"ד מקנאס עמד רבי רפאל ברוך לימינו בכתיבת פסקי הדין וסדורם. לאחר פטירת אביו בשנת תרצ"ג נתמנה כד"ץ בבית הדין, ובהמשך הכתר לאב בית הדין ולרבה הראשי של העיר.

רבי רפאל ברוך נודע באהבת התורה הנדידה שקנה בקרב, כפי שיעיד פיטו הנודע בשערים "אשור שירה לכבוד התורה..." אשר כל שומעיו יפירו כי מלותיו חצבו מלב טהור ספוג באהבת תורה.

עמל רב השקיע רבי רפאל ברוך בהוצאת ספר הלכה פסוקה קצור שלחן ערוך, על פי פסקי השלחן ערוך ובעל כ"ף החיים ומסורת מנהגי צפון אפריקה. כמו כן יצאו לאור חלק מתשובותיו בהלכה בספר "שו"ת רבי ברוך".

בשנת תשכ"ג עלה לארץ ישראל והתיישב בבני ברק. אף שסרב לשאת במשרה רשמית פעל רבות בקרב העולים ממרוקו למען חזק הדת ושליחת הנער לחנוך תורני. נפטר ב"ח בחשוון תשל"א ונקבר בבית החיים של נציבי ישיבת פוניבז' בבני ברק.

לעזרה על גדל מעלת עניית אמן

בספרו 'קצור שלחן ערוך השלם' (ק"א ל) מביא הרב טולידנו את הספור הידוע (המוכר ב'כף החיים' או"ח כ"ד ל, בשם 'סדור יהודא השלם') על רבי מרדכי יפה 'בעל הלבושים' שבעת שלמד

אולם מחסר מקום בפנימית הישיבה זכיתי ללון בבית סבי הגדול.

בהגיעי בפעם הראשונה להתגורר בביתו, מיד אחר שהתקבלתי במאור פנים, הרצינו פניו של סבא והוא אמר לי: "דע לה, נכדי יקירי, כי בבית זה אין אכל חנם". יהיה עליך לשלם על כך טבין ותקילין!"

הפתעתי מאד לשמע הדברים, וסבא המשיך והסביר: "הארוח בבית זה מתנה בכך שהמתארחים בו יקפידו תמיד שלא לברך ברכה בלא שיהיה מי שיענה אחריה אמן, וכמו כן יהיה עליהם להשתדל גם לענות אמן אחר ברכותינו".

כמוכן שהסכמתי לכך בשמחה, ואכן מאותו היום זכיתי לענות בכל יום עשרות אמנים אחר ברכות הסבא והסבתא ואף זכיתי כי ברכותי נענו מפיהם באמן.

ברכות השחר של הרב טולידנו

בספרו 'קצור שלחן ערוך' (ז כג, בשו"ת קלים) מתאר הרב טולידנו כיצד על האדם לברך ברכות השחר מדי יום: "בעת שמברך ברכות השחר לא יתעסק במאומה, אפלו בדבר קל שבקלים, אלא יעמד במקומו ויברכם בכונת הלב. ולא יאמר במהירות ובחטיפה, אלא במתון ובנעימות וכשיזכיר השם, יזכירנו ברגש האלקות, שהוא מחיה מתים ואדון המציאות".

וכך מתאר נכדו הגר"י את מעמד ברכות השחר של סבו מדי בקר:

"ברכות השחר היו בעבור סבא 'עבודה' בפני עצמה ואמירתן ארכה דקות ארוכות. סבא היה מתעורר בשעה שבה אחרים רק הלכו לישון, ומיד לאחר שהיה נוטל ידיו, היה נעמד לאמירת ברכות השחר, כשאני מקשיב מחדרי ועונה אחריו אמן. כל ברכה בפני עצמה קבלה אצל סבא מקום חשוב, ובין ברכה לברכה היה שופך מעמק לבו בקשות שונות מענין הברכה שאמר, על בני משפחתו ועל כלל ישראל".

אצל רבו רבי יצחק אבוהב, ארע שבנו הקטן של רבי יצחק אמר ברכה ומתוך חסר שימת לב לא ענה אחריו רבי מרדכי אמן. בתגובה נדהו הרב אבוהב והוכיחו על חמרת עוון ההמנעות מעניית אמן על ברכה. הוא אף הוסיף וספר לו כי כבר היה מעשה בדורות קודמים על חסיד שהתחייב מיתה משום שנמנע מלענות אמן על ברכת בנו. לאחר שמביא ספור זה בהרחבה מוסיף הרב טולידנו וכותב מלים נוקבות בענין זה:

"ישמע חכם ויוסף לקח, כמה גדולה מעלת עניית אמן. ומי יודע, אולי בעוון זה רבו הצרות? וכבר אמרו חכמינו ז"ל (ברכות א א): 'אם רואה אדם יסורים - יפשט במעשיו'. על כן אני מבקש מראשי ישיבות, שידרשו לתלמידיהם על זה, וכבר אמרו חכמים (שבת י א): 'זמן תורה לחדד וזמן תפלה לחדד'".

למען זיכרו לענות אמן בהלכה

הרב טולידנו נודע בגדל הקפדתו לעורר על עניית אמן בהלכה. פעם כאשר הזדמן לו להתפלל בבית כנסת מכבד, הבחין שחלק מהמתפללים אינם עונים אמן בהלכה אחר ברכות חזרת הש"ץ. בסיים התפלה טפס על ספסל, וממרום עמדו הוכיח את הצבור על כך שאינם נוהרים בעניית אמן. לשאלת נכדו מדוע לא חס על כבודו, השיב: "הלא רציתי שיזכרו את דברי תוכחתי, וכיון שאמרו חכמים (חלין עה ב) שכל דבר משנה אנשים זוכרים אותו, עשיתי זאת בעמדי על הספסל, שכן מדוע אחוס על כבודי ולא על כבוד קוניי?" (מקציאל גליון לג עמ' תקלט).

התשלום שבקש הרב טולידנו

מספר נכדו, הגר"י טולידנו שליט"א מירושלים: בשנות בחרותי למדת ישיבת פוניבז',

אוצרות אמונים

'מאה ברכות' בפרשה

עניית אמן דוקא בזמן הגלות

אמרו חכמים (תענית טז ב) שבבית המקדש לא היו עונים על הברכות 'אמן' אלא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". בטעם הדבר באר רבי חיים מפרידבורג, אחי המהר"ל מפראג:

בהיות המקדש על מכונו, כאשר כבוד ה' נגלה בו לעין כל באמצעות הנסים שנעשו בו, היה העונה מצטרף למברך באמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו...' לפי שאף הוא ראה בחוש את 'כבוד מלכותו'. ואולם בזמן הגלות, כאשר כבוד ה' נסתר, המברך ממליך את בוראו, והעונה 'אמן' מסכים עמו ומחזק את דבריו מתוך אמונה פשוטה (ספר החיים' ספר גאולה וישועה פי"ג; אגרת הטייל' חלק הדרש אות ב).

רבי חיים חייקא מאמדור תלמיד המגיד ממזריטש הביא רמז לכך שעניית אמן לא נהגה במקדש, מהמלה 'אמן' עצמה: 'אמן'

בגימטריה צ"א, רמז לכך שמשפיעה השכינה מבית המקדש, לאחר החורבן, יש לענות אחר הברכות 'אמן' (חיים וחסד' עמ' כא).

'אמונת' על שם עניית אמן

במסכת שבת (לא א) דורש ריש לקיש שהכתוב (ישעיה לג ו): "אמונת עתידי חסן ישועת חכמת ודעת", מכון על ששה סדרי משנה: "אמונת", זה סדר זרעים; 'עתידי', זה סדר מועד; 'חסן' זה סדר נשים; 'ישועת', זה סדר נזיקין; 'חכמת', זה סדר קדשים; 'ודעת' זה סדר טהרות".

המהרש"א (ח"א טם) מפרש שריש לקיש דורש שהמילה 'אמונת' מרמזת לסדר זרעים על שם עניית 'אמן'. שכן המסכת הראשונה בסדר זה היא מסכת ברכות שבה מתפרשות הברכות שתקנו אנשי כנסת הגדולה, ומעלת עניית אמן עליהן.